

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden

Sociologiska institutionen

Examensarbete för Master

i sociologi med samhällsanalytisk inriktning, 30 hp.

Emotioner och emotionella uttryck i Sverige och Grekland.

Nicki Sideridou

Handledare: Åsa Wettergren

Vt 2011

Abstract

Title: Emotions and emotional display of emotions in Sweden and Greece.

Author: Nicki Sideridou

Supervisor: Åsa Wettergren

Type of thesis: Master thesis in sociology

The purpose is to explore and describe norms and values concerning emotions and emotional expression in Sweden and Greece from an emotionsociological perspective. Do *emotional regimes* on a national level exist and if they do, how do they differ? To answer this question qualitative interviews have been conducted with nine Greek/Swedes, men and women of different ages, who have lived in both countries and who speak both languages. A quantitative survey study, employing a survey previously used in a Swedish study about emotions, has also been undertaken. Previous studies have shown that emotional regimes do differ historically and across cultures, but no study so far has focused on the differences between examples of North European and South European cultures.

The theoretical framework consists mainly of Hochschild's theories about *feeling/display rules* and *emotion work*, but the analysis also draws on Collin's theory of *interaction ritual chains* and on Sociology of Emotions more broadly.

The results suggest that different national regimes can be distinguished primarily in terms of *display rules* and in the skills of *emotional alternations*. Emotions are encouraged in public, and required to be intense/"spontaneous", in Greece. In Sweden emotions are kept in private and expressions are subtle. Conflict renders emotional energy in Greece, while the opposite goes for Sweden. Despite the differences, it is suggested that emotion work and control are shared (universal) phenomena. Gender differences between and within the regimes and between generations were also observed. Further research is required to support these results.

Key words: *emotional regime, display rules, emotion work, emotional energy, nations, Greece, Sweden*

Inledning

Studiet av emotioner i sociala sammanhang har blivit ett växande fält i sociologin (Hochschild, 1983; McCarthy 1989; Thoits, 1989; Kemper 1991; Engdahl, 1999; Barbalet, 2001; Reddy, 2001; Wettergren et al., 2008). Tidigare forskning har visat att det finns skillnader i emotionskulturer mellan olika etniska kulturer (Heelas, 1986; Thoits, 1989; Matsumoto, 1993; Reddy, 2001; Durst, 2001; Barbalet, 2001; Tsai et al., 2002; Safdar et al., 2009). Tidigare etnografisk och sociologisk forskning gällande emotioner visar utifrån olika perspektiv, att känslor är en social produkt (Levy, 1973; Rosaldo, 1980; 1986; Lutz, 1988; Kemper 1991; McCarthy 1989; Barbalet, 2001; Reddy, 2001). Historiska analyser av Västeuropas nutida känslökultur och dess utveckling visar att individen idag måste hålla tillbaka spontana och intensiva känslor och vara samlad och behärskad (Elias, 1991; Stearns, 1994). Etnografisk forskning har också visat att det existerar en ansenlig föränderlighet både historiskt och tvärkulturellt i upplevelser, betydelser, uttryck och regleringar av emotioner, inklusive de s.k. grundläggande emotionerna¹ (Thoits, 1989; Matsumoto, 1993). Exempelvis skiljer sig betydelsen av vrede åt mellan olika kulturer (Heelas, 1986). Man har även visat att det finns signifikanta skillnader mellan olika etniska grupper/kulturer angående uttrycksregler (Matsumoto, 1993). Bland annat har forskning visat att japaner inte i lika stor utsträckning uttrycker sin ilska offentligt som nordamerikaner gör och att de känner större ansvar att visa positiva emotioner för sina medmänniskor än många andra etniska grupper (Safdar et al., 2009). I en klinisk observationsstudie (Tsai et al., 2002) mättes ansiktsaktivitet och fysiologiska reaktioner då försökspersonerna återupplevde tidigare episoder av starka känslor som sorg och lycka. De flesta emotionerna gav liknande fysiologiska reaktioner. I Asiat-Amerikanska-gruppen fanns skillnader i hur stor del Asiat personerna var, men detta hade ingen effekt på hur de reagerade på emotionerna och uttryckte emotionerna, vilket talar för att emotionsuttryck huvudsakligen är kulturbaserade.

Ingen tidigare forskning har fokuserat på skillnader i emotionskulturer mellan Nord och Sydeuropa. Däremot finns en hel del "common sense" uppfattningar om att sydeuropéer är mer temperamentsfulla än nordeuropéer. Den här studien syftar därför till att utforska och beskriva normer och värderingar gällande emotioner och emotionella uttryck i Sverige och i Grekland ur ett sociologiskt perspektiv. *Finns det olika "nationella emotionsregimer" och hur skiljer de sig, i så fall, åt?* Studien har genomförts med hjälp av intervjuer med personer som har erfarenhet av både svensk och grekisk kultur, för att se vilka skillnader/likheter de tycker sig se i emotionsuttrycken. En enkätundersökning kompletterar intervjuerna.

I det följande ska jag ge en kort översikt över studiens teoretiska utgångspunkter och begrepp. Därefter kommer ett metodavsnitt följt av analys och resultat. Slutligen diskuterar jag studiens slutsatser och möjliga uppslag för vidare forskning.

---

¹ Exempelvis ilska, sorg, glädje, rädsla (Barbalet, 2001).

Teoretiska utgångspunkter

Enligt Thoits (1989: 318) består emotioner av fyra komponenter som omfattar både biologiska och sociokulturella karakteristika:

- a.) bedömningar av kontexten/situationen.
- b.) förändringar i kroppens sinnesförmågor.
- c.) fritt eller hämmat uttryck av uttrycksfulla gester.
- d.) en kulturell beteckning (som "ledsen", "glad") på specifika kombinationer av de tre föregående elementen (Wettergren, 2008:23).

Detta är definitionen som studien utgår ifrån och begreppen emotion och känsla betraktas som synonyma.

Hochschild (1983) nämner att det finns tre grundläggande modeller för emotionsforskning som har uppkommit det senaste seklet. De betonar de ovannämnda komponenterna i olika grad. Den *organismiska modellen* definierar emotioner som en huvudsakligen biologisk process. Känslor är energi eller instinkter och således både medfödda och universella (Dahlgren & Starrin, 2004)². Den sociala aspekten betraktas som perifer. Det *socialkonstruktivistiska perspektivet* hävdar att emotioner och emotionella uttryck företrädesvis är kulturellt och socialt konstruerade³. Här betonas således att emotioner varierar socialt och kulturellt vad gäller deras betydelse och uttrycksformer. Den biologiska sidan betraktas som sekundär eller irrelevant.

Den tredje modellen, den *interaktionella*, förenar de ovannämnda perspektiven. Emotioner har en biologisk, social (kulturell) samt en personlig sida som påverkar aktören simultant, men utan att någon av dessa sidor kan reduceras till någon av de andra. Alltså kan det sociala inte reduceras till det personliga och det personliga inte till det biologiska osv. (Dahlgren & Starrin, 2004: 18). Hochschild, som förespråkare för detta perspektiv, påpekar att den biologiska aspekten är betydelsefull, då den fysiska kroppen innehåller nerver, hormoner, nervbanor och fem sinnen (Hochschild, 1990:120) som är en nödvändig förutsättning för att vi ska uppleva och uttrycka känslor. Wettergren hävdar att biologiskt givna känslor och känslouttryck utgör det råmaterial som konstrueras, dvs. det är i sociala relationer de formas och blir meningsfulla uttryck (Wettergren, kommande). Således utgår Hochschild från att emotioner konstrueras socialt och att känslor produceras och formas av kultur, normer, ideologier och samhällsliga förväntningar (Hochschild, 1990:119). Emotionernas sociala sida spelar en avgörande roll inte bara före eller efter den emotionella erfarenheten, men interaktivt medan emotionen upplevs. Varje emotion tar alltså form endast i en social kontext (Engdahl 1999:222).

Hochschild (1979, 1983) har utvecklat teorin om emotionellt arbete. Hon påpekar att "individer hanterar sina känslor och känslouttryck olika beroende på om de befinner sig *frontstage* (exempelvis i offentliga sammanhang där uttrycksstyrning är viktig) eller *backstage* (ensam eller i familjära sammanhang där man kan släppa på

---

² I denna kategori ingår även de neuropsykiatriska forskningsgrupperna.

³ Undantag möjligtvis för de så kallade primära emotionerna är ilska och rädsla (Dahlgren & Starrin, 2004).

självkontrollen)(se även Goffman, 1959, 1967)(Meeuwisse et al., 2008:112). Hon påstår att sociala regler även är applicerbara på emotioner, som hon kallar *känsloregler* och *uttrycksregler* (Hochschild, 1979). Känsloregler styr det emotionella arbetet genom att ange hur vi bör agera emotionellt och känna i olika situationer (Dahlgren & Starrin, 2004:45). Uttrycksregler handlar om hur känslor bör uttryckas, t.ex. är det inte enligt uttrycksreglerna acceptabelt att uttrycka sin ilska genom fysiskt våld i många kulturer. *Emotionellt arbete* eller *emotionshantering* innebär att en person arbetar för att uttrycka en annan känsla än den verkliga. Exempelvis genom att le trots att man är ledsen eller besvärad (Hochschild, 1983:563).

Hochschild nämner att det emotionella arbetet kan ta sig två uttryck. Det första är *ytagerande*, där det finns en diskrepans mellan den upplevda känslan och uttrycket den tar sig. Den uttryckta känslan är en fasad. Den andra är *djupagerande*, där den upplevda och den uttryckta känslan sammanfaller. Den uttryckta känslan är äkta (Hochschild, 1979). Således visar hon hur känslor modifieras socialt av individen i de fall de går emot emotionskulturens uppsatta regler (Hochschild, 1983). Hochschild (1979) hävdar att vissa emotionsregler kan vara i det närmaste universella, exempelvis bör man inte finna njutning i att döda en annan individ. Andra regler är unika för specifika kulturer (ibid:566). Hon påpekar också att emotionsreglerna kan skilja sig mellan olika klasser, kön, nationella och religiösa grupper.

Ett centralt begrepp som genomsyrar hela studien är begreppet emotionsregim (*emotional regime*). Det myntades av Reddy (2001), som använder det ur ett historiskt- och makroperspektiv och definierar det som: "the set of normative emotions and the official rituals, practises and emotives that express and inculcate them, a necessary underpinning of any stable political regime"(ibid: 128). Hans studie visar att emotionernas olika effekter kan förklara framgången för vissa emotionsregimer, samt andras misslyckande och därmed ge en förklaring till hur stater och social ordning kommer och går. Olika samhällen har således olika emotionsregimer, vilket också kan vara fallet med olika grupper och klasser *inom* en samhällelig övergripande emotionsregim (Jansson & Wettergren, 2011). Sammanfattningsvis kan vi uttala oss om att emotionsregimer (ER) består av bland annat uttalade känslor- och uttrycksregler och skapas och upprätthålls genom interaktionsritualer. Känslor- och uttrycksregler kräver emotionsarbete.

Emotionsregimer har alltså förändrats med tiden. När en individ ändrar sitt ideologiska synsätt så ändrar den emotionsregler. Individen söker genom sin individuella förändring skapa en ny emotionsregim i samhället eller gruppen. Exempelvis, påpekar Hochschild (1979), har emotionsregler i det amerikanska samhället varit annorlunda för män och kvinnor på grund av antagandet att deras läggningar (*nature*) skiljer sig åt. Senare ändras detta ideologiska synsätt, när det utmanas av den feministiska rörelsen och dess nya regler och krav på jämställdhet. Detta har även konsekvenser för emotioner då kvinnor idag exempelvis får bli uppriktigt arga över misskötsel på arbetsplatsen, medan män får visa ilska över att de förlorat vårdnaden om sina barn (Hochschild, 1979:567).

Wouters (1992) påpekar att emotionsregimer historiskt sett karakteriseras av en vågrörelse mellan *formalisering* och *informalisering* av känslor. 60-talet kännetecknades av en *informalisering*, exempelvis i den sexuella sfären, då det blev mer tillåtet att prata om sina känslor och att uttrycka dem. Denna *informalisering* gav utrymme för att uttrycka känslor som tidigare varit förbjudna, men fortfarande inte utan en viss emotionshantering. Det blir alltså en slags *kontrollerad icke kontroll* att uttrycka känslor som tidigare var tabu, men alltid med självkontroll. Utan att det egentligen motsäger Wouters kontrollerade icke-kontroll, visar både Elias (1991) och Stearns (1994) analys av Västeuropas nutida känslökultur och dess utveckling att individen idag måste hålla tillbaka spontana och intensiva känslor och vara samlad och behärskad. Speciellt känslor som ilska, skuld och avundsjuka anses olämpliga. Vidare påpekar Myers, vars analyser inte begränsar sig till Västeuropa, att beslutet om när någon bör vara arg, ledsen och så vidare samt hur individen då ska reagera är till stor del en kulturell angelägenhet (1979:349) Heelas (1986) hävdar att det här finns skillnader mellan olika samhällen och kulturer beträffande:

- antalet identifierbara emotioner,
- emotionernas betydelser, hur de klassificeras och värderas (även "primära" känslor, som vrede, känslor som översätts med samma ord i ER, samt mellan kulturer som använder samma språk),
- hur man uppfattar emotionernas natur,
- sociokulturella faktorer och moraliska ordningar som bidrar till att generera specifika känslor,
- styrkan som tillskrivs emotioner (t ex "Tahitiansk 'vrede' kan döda")(ibid.:342),
- tekniker för emotionellt arbete (som kopplas bland annat till känslö- och uttrycksreglerna i varje kultur) (ibid.: 234-266)

METOD

Studien består av kvalitativa intervjuer samt en enkätstudie och har en abduktiv ansats där teori och empiri använts växelvis för att omforma varandra (Aspers, 2007:97). Intresset för subjektiva upplevelser och erfarenheter leder till valet av den kvalitativa intervjumetoden. Denna metod ger också intervjupersonerna möjligheten att opponera sig mot de antaganden som ligger bakom forskarens frågor och tolkningar (Kvale, 2009:262). Den kvantitativa metoden används för att relatera intervju svaren till statistik som kan ge en indikation på hur generaliserbara de kvalitativa resultaten är. Tyngdpunkten ligger alltså på det kvalitativa materialet och den kvantitativa delen ska ses som ett komplement till intervjuerna.

INTERVJUER

Intervjuerna omfattar nio undersökningsspersoner, greker, svenskar samt grekvenskar⁴, varav fyra kvinnor och fem män i vuxen ålder. Urvalet av dessa följde två kriterier: de ska ha bott i båda länder och de ska behärska både det grekiska och svenska språket. Det sistnämnda därför att: "Språklig kompetens är en viktig förutsättning för kulturell kompetens och omvänt"(Allwood, 1981:1). Intervjupersonerna behövde, utöver tidigare kriterier, ha god erfarenhet av båda länderna för att kunna göra jämförelser. Intervjuerna pågick från 45 minuter till 2,5 timmar och har skrivits ut i sin helhet. Fem intervjuer har genomförts i Sverige och fyra i Grekland.

En 50% indelning eftersträvades för att möjliggöra jämförelser mellan kön och de två emotionsregimerna. Nästan hälften är män, ålder varierar, cirka hälften är uppväxta i Grekland och hälften i Sverige. Nästan hälften är idag bosatta i Sverige och hälften i Grekland. Utbildningsnivån varierar och klassbakgrunden är medel- eller arbetarklass samt blandklass, dvs. att en förälder har arbetarklassbakgrund och den andra medelklassbakgrund. Snöbollsmetoden har använts för att välja ut intervjupersonerna. Jag började med att kontakta bekanta och var medveten om att inte begränsa mig till en specifik grupp/nätverk av individer, vilket kan vara en fara med snöbollsselektionen (Aspers, 2007:92). Således hör intervjupersoner till olika nätverk, vilket förstärker studiens validitet och reliabilitet. Intervjuerna tog form av samtal⁵ och bandades. Sex av intervjuerna genomfördes på svenska och resten på grekiska och översattes till svenska.

Intervjuguiden var semistrukturerad och behandlade bland annat frågor som hur intervjupersonerna upplever att svenskar och greker uttrycker olika känslor i olika sammanhang. Exempelvis: "Kan du jämföra hur svenskar/greker uttrycker sina känslor när de är: glada, ledsna, nervösa/rädda, arga". Frågorna är generella för att inte begränsa intervjupersonerna, utan låta dem utgå ifrån sina egna erfarenheter. Den semistrukturerade formen var lämplig med tanke på intervjuernas explorativa karaktär⁶. Den gav utrymme för "situerade" följdfrågor samtidigt som guiden fungerade som en minneslista. Med "situerade" följdfrågor åsyftas frågor som anpassats till informanternas personliga liv med hjälp av informationen som framkom om dem under intervjun. Att intervjuerna tog upp samma teman möjliggör en komparativ analys (Repstad, 1999:64).

Intervjuerna transkriberades i sin helhet. Kodningsarbetet genomfördes sedan med hjälp av spårhundsbegrepp som exempelvis *emotionell regim*, *känslor*- och *uttrycksregler* samt begrepp som växte fram i analysen som *emotionsväxling* och *emotionskommunikation*. Dessa begrepp har alltså gett riktning åt den fortsatta bearbetningen av materialet och fungerat som verktyg i analysen.

---

⁴ Greker och svenskar definierar jag som personer som har grekiska, respektive svenska föräldrar. Grekvenskar är i denna studie informanterna vars ena förälder är grek och den andra svensk.

⁵ Dock skiljer sig ett intervjusamtal från ett vardagligt samtal, har ett specifikt syfte och struktur, se Kvale (2009).

⁶Angående intervjuernas explorativa karaktär, se nästa sida.

ENKÄTEN

Enkäten som använts i studien ingår i ett befintligt projekt vid Karlstads universitet, där den hittills har besvarats av 525 studenter i sociologi och närliggande ämnen, i syfte att mäta normer och värderingar kring känslor och känsloutryck. Databasen över dessa enkätsvar utgör sekundärdata i denna studie. För att dessa data skulle kunna fungera som ett material att relatera den kvalitativa studiens resultat till, har de översatts och delats ut till 200 studenter på samhällsvetenskapliga utbildningar vid Panteion Universitet i Aten⁷. Totalt bestod enkäten av 17 huvudfrågor med underfrågor (varav 2 öppna huvudfrågor och en öppen delfråga). Den består av två oberoende delar. Den första delen översattes till grekiska. Den andra delen utgjordes av ett KASAM⁸ frågeformulär⁹ som redan fanns översatt till grekiska, enligt internationell standard. I denna studie har endast frågor i den första delen använts.

Enkäten hade brister i sin utformning då den byggde på en rad antaganden. Exempelvis innehöll enkäten hypotetiska frågor om hur informanterna skulle agera i olika arbetssituationer och svagheten i det ligger i att många studenter saknar denna arbetslivserfarenhet och därmed fick svårt att relatera till frågorna. Intervjuerna gavs en mer explorativ karaktär då de öppna frågorna eventuellt skulle leda till framtida förbättringar av enkäten. Det rekommenderas ofta att använda både kvalitativa och kvantitativa metoder om man vill söka nya infallsvinklar på ämnet genom så kallad explorativ intervju (Kvale, 2009: 121-122, 130, 133). En ny enkät har dock inte konstruerats i denna studie på grund av tidsbrist. Den befintliga enkäten har istället används selektivt och med viss försiktighet i syfte att stödja eller modifiera intervjuanalysen.

Enkäterna kodades och lades in i SPSS där kvantitativa analyser har utförts för att jämföra svenska och grekiska studenters svar. Enkätsvaren signifikantstades med hjälp av chi-2 testet med en signifikansnivå på $p < 0,05$. Detta mått valdes för att den kan användas när variablerna är på ordinal- och nominalskala, vilket mina variabler är. Resultatet presenteras i frekvens- och korstabeller. Enkätanalysen innefattar 152 grekiska och 166 svenska kvinnor, samtliga studenter i sociologi och närliggande ämnen, i samma ålder (18-24 år) och utgör ett fullt jämförbart material. Männerna var väldigt få i både den grekiska och svenska enkätstudien vilket försvårar generalisering och jämförelse. Därför uteslöts gruppen "män". Resultatet av de kvalitativa intervjuerna omfattar dock hälften män hälften kvinnor, i olika åldrar och med olika utbildning. Således täcker enkätresultaten och intervjuresultaten

---

⁷ Specifikt delades den ut till sociologistudenter och ett litet antal studenter (ca 10 st.) som studerar social antropologi.

⁸ KASAM (Känsla av sammanhang) är ett självskattningsformulär som konstruerades av Antonovsky (2003) för att studera vad som skapar hälsa i en stressfylld värld. Han hävdar även att KASAM är ett universellt mätinstrument som kan appliceras på alla kulturer, vilket även empiriska studier har visat (Lindström & Eriksson, 2006).

⁹ Det grekiska frågeformuläret är taget från: *'The translation-validation of the sense of coherence scale into Greek and its primary health care'* from the Greek Journal Archives of Hellenic Medicine 2004;21(2): 195-203 (Authors: I. Karalis, A. Langius, M. Tsiroyianni, T. Faresjo, P. Nettelblatt, C. Lionis).

inte samma grupper vilket man måste ha i åtanke när resultaten av de olika metoderna jämförs i analysen.

Vissa svenska emotionsadjektiv i enkäten var svåröversättbara på grekiska. Dessa ord var orden *pinsamhet*, *förlägen(het)*, *skamsen*, alltså olika nyanser på skam och har ingen exakt översättning på grekiska. Grekiskan har ett ord för skam (ντροπή). Annars finns fraser (νιώθω άβολα, νιώθω αμήχανα), som egentligen betyder att någon känner sig obekvämt. Den svenska enkäten omfattade många ord för att uttrycka skam, graden av skam samt olika nyanser av skam, som till skillnad mot grekiskan finns i det svenska språket, t.ex. *pinsamhet*, *förlägenhet*, *generad*. Det svenska ordet *svartsjuka* har inte heller någon direkt översättning på grekiska och översattes som *avundssjuka* (ζήλια). Dessa "känslor" är inte inkluderade i analysen. Svårigheten att översätta emotionsord är å andra sidan en intressant upptäckt i sig, vilket också framhålls av Durst (2001) i artikeln *Why Germans don't feel anger*. Durst påstår att det tyska folket inte känner "anger" då de inte har ett ord för det. Detta visar kanske svårigheten i att jämföra känslor mellan olika nationella emotionsregimer för att de möjligtvis har olika ord för att beskriva diverse känslor.

Ytterligare en viktig skillnad mellan det kvalitativa och det kvantitativa materialets syfte bör påpekas. Intervjuerna består av frågor som fokuserar på hur intervjupersonerna "ser" att deras svenska och grekiska medmänniskor uttrycker sina känslor och utgår ifrån egna upplevelser och interaktioner med greker och svenskar. Den kvantitativa delen berör känslornas "osynliga" sida på individnivå, alltså hur individen själv känner och ens relation till sina känslor.

ETIK, VALIDITET OCH RELIABILITET

Studien är genomförd i enlighet med vetenskapsrådets etiska principer. Intervjupersonerna såväl som de som fyllt i enkäten har informerats både skriftligt och muntligt om sina rättigheter och anonymitet, i samband med att enkäterna delades ut, samt innan intervjuerna påbörjades. För att skydda intervjupersonernas identitet namnges de inte. En trygg intervjumiljö har eftersträvat (Kvale, 2010) därför har intervjupersonerna bemötts med stor respekt och öppenhet. Detta ökar kvaliteten i intervjuundersökningen (Repstad, 1999) samt ökar forskningens reliabilitet.

För att säkerställa studiens reliabilitet och validitet har Kvaless (2009) kvalitetskriterier för intervjuer använts. Dessa är exempelvis att frågorna i intervjun ska vara relativt korta medan svaren helst ska vara långa och målande. Kvaliteten höjs även av följdfrågor och att viss kodning har gjorts under intervjuens gång.

Då enkäten är tagen och kompletterad med en grekisk översättning fanns i den här studien ingen möjlighet att bättre anpassa frågorna efter syftet. Enkätfrågorna uppfattades av de grekiska deltagarna som svåra och tidskrävande att besvara. Enkätfrågorna begränsar även spektrumet av potentiella svar (Kvale, 2009). Därför kan frågorna tänkas vara lite ledande. De här faktorerna kan påverka studiens validitet.

Validiteten verkar dock stärkas på grund av den höga samstämmigheten i resultaten då ett starkt mönster framkommer (t ex hög grad av känslokontroll i alla

delfrågor) samt att de kvalitativa resultaten har hög kvalitet. Studiens generaliserbarhet är begränsad, då den till sin design är liten och explorativ. Trots att en mer omfattande enkätstudie också har genomförts är dess resultat inte helt jämförbart med intervjustudiens, och enkätresultaten omfattar inte samma kategori respondenter som intervjuerna. En viss analytisk generaliserbarhet kan ändå göras utifrån den kvalitativa delen genom en bedömning att det kan överföras på en annan liknande situation (Kvale, 2009:283). I det här fallet bedöms detta dels genom en analys av likheter och skillnader i intervjupersonernas svar på hur de "ser" att svenskar och greker uttrycker sina känslor, men även i jämförelse med tidigare studiers resultat som exempelvis Safdar et al (2009). Till skillnad från den naturalistiska generaliseringen där egna erfarenheter är vägledande, görs här en analytisk generalisering genom att resultaten från studien jämförs med tidigare forskning och teoretiska antaganden som dels stärker resultaten, dels antyder under vilka omständigheter och förutsättningar som de kan antas vara giltiga. (Kvale, 2009: 281-283).

Förförståelse kan vara både nödvändig och oundviklig när man ska undersöka något. Det är dock viktigt att vara öppen för empirin och låta den "sparka tillbaka", som Aspens (2007: 95) uttrycker det, för studiens reliabilitet och validitet. Då forskare "blivit insocialiserade i forskarvärlden" är förförståelsen till en viss grad även "teoretisk" för dem. I både fallen är förförståelse viktig för att kunna göra meningsfulla tolkningar (ibid:34). I det här fallet har det varit avgörande att jag har haft en inblick i både den svenska och den grekiska kulturen och att jag själv talar båda språken. Det är en forskares skyldighet att ta in fakta och intryck som inte passar in på förväntningar och hypoteser och därmed utmana sina egna tolkningar. Exempelvis var ett förväntat resultat att greker skulle kontrollera sina känslor i mindre grad än svenskar, vilket visade sig vara felaktigt. Starrin och Svensson (1994:83) nämner att man som forskare inte kan frigöra sig från "sina förväntningar, farhågor, åsikter och fördomar, känslor och värderingar". Genom att vara medveten om förförståelsen kan man göra andra tolkningar än man annars hade gjort (ibid: 83).

Emotionsregimer i Grekland och Sverige

"Man är mera samlad när man är i Sverige, man tänker mera logiskt [...] [i Grekland] är allting så här spontant, jag fungerar i Grekland med känslor, mycket med känslor, hur mina känslor är, så fungerar jag. Medans i Sverige är det mera, jag försökte fungera och tänka logiskt i Grekland också, men det funkade inte (skratt)".

"[Min syster] tänker som många svenskar gör 'Vadå stå och gapa? Är du psykiskt sjuk eller är du galen?' (skratt). Att gapa ut sin ilska är någonting dåligt [i Sverige], att det tyder på att du är galen, att du behöver gå in på ett psyk, (skratt), [men] det är sjukt [tycker jag], man måste få ut känslan, oavsett vad det är för känsla så måste den ut! Du kan inte bära den!"

Intervjupersonerna upplever genomgående att det finns stora skillnader i hur greker och svenskar uttrycker och hanterar sina känslor. I Grekland betonas att vägen mellan uttryck och känsla ska vara kort, samt dramatiseringen av känslouttryck. I Sverige betecknas uttrycken istället av eftertänksamhet - vägen mellan känsla och uttryck kantas av en hög grad av reflektion. Kännetecknande drag i Grekland enligt intervjupersonerna är således "spontaniteten" i känslouttryck. Sverige kännetecknas däremot av "rationalitet" och uttryckslöshet. I detta avsnitt ska jag ta upp känslö- och uttrycksregler som framkommer i svensk och grekisk ER, samt utförandet av emotionsarbete utifrån respondenters individuella upplevelser och åsikter samt det kvantitativa materialet.

Känsloregler, uttrycksregler och emotionsarbete

Intervjupersonerna är eniga om att individer som är uppväxta i GrER uttrycker känslor intensivare, både negativa och positiva reaktioner är mer dramatiska. De är också eniga om att i SvER är de däremot resonerande, kontrollerade och återhållsamma. Vissa tyckte dock att detta gällde speciellt angående negativa känslor: "Det är lättare [att visa glädje], medans sorg däremot är ju mer personligt i Sverige". Det kvantitativa materialet indikerar att svenskar visar glädje i högre grad än sorg. 94,1 % nämner att de skulle absolut uttrycka sin glädje och endast 23,2% skulle uttrycka sin sorg (*frontstage*). Enkäterna angående GrER visar dock att 89,5 % skulle uttrycka glädje och endast 16,8% skulle uttrycka sorg (*frontstage*).

Tabell 1. Uttryck av glädje och sorg i relation till etnisk bakgrund i procent.

	Glädje		Sorg	
	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.
Hålla känslorna för mig själv	0.0	1.2	32.5	33.5
Med tvekan visa andra	5.9	8.6	44.4	49.7
Absolut visa andra	94.1	89.5	23.2	16.8
Totalt	100.0	100.0	100.0	100.0
(n)	152	162	151	161

Glädje: Chi-2= 3,786; df= 3; p > 0,05, Sorg: Chi-2= 2,106; df=2; p>0,05

Chi-2 visar att både sorg och glädje är osignifikanta (0,349; 0,285), vilket betyder att det inte finns skillnader i känslomässiga uttryck av sorg och glädje mellan dessa grupper. Både greker och svenskar tycker att det inte är några problem att visa glädje inför andra. Däremot tycker ingen av dem att det är helt självklart att man visar sorg inför andra. Här finns en intressant motsägelse i det kvalitativa och kvantitativa materialet då det framstår i intervjuerna som att grekerna generellt är mer öppna och utåtagerande med sina känslor och att svenskar visar

glädje i det offentliga rummet, men ogärna sin sorg. Tabellen ovan visar dock att greker inte heller gärna visar sin sorg offentligt och går emot utsagan att bara svenskar avstår från att uttrycka sorg. Det bör hållas i åtanke att det kvantitativa materialet består av unga kvinnor. En möjlig förklaring är att detta resultat skulle kunna bero på generationsskillnader, i enlighet med den historiska och tvärkulturella förändring som exempelvis Reddy (2001) och Hochschild (1979) pratar om gällande emotionsregimer. En av intervjupersonerna påpekar att negativa känslor inte uttrycks av yngre grekiska kvinnor: *"den yngre generationen (i Grekland)[...] den tror jag har lika svårt att gråta offentligt som svenska kvinnor har"*.

Det verkar som om skillnaderna mellan regimerna ligger i *hur* man uttrycker sina känslor snarare än *vilka* känslor man väljer att uttrycka. I GrER nämner intervjupersonerna är uttrycken märkbara, det är *"[...] lättare att visa ansiktsuttryck, hur de känner kan man ju se också i ansiktet, man kan se det i kroppen [...], man kan höja rösten, gestikulera"* medans hos svenskarna: *"är det många gånger svårt att förstå hur en svensk känner när man ser på deras ansiktsuttryck"*. Detta kan jämföras med resultat från tidigare forskning, som visat att asiater uttrycker sig mer återhållsamt trots att de fysiologiska testerna angav att känslan var lika intensiv hos dem som hos amerikanerna (Tsai et al., 2002). Ibland pratar man i Sverige om situationer som framkallar känslor, snarare än om känslorna i sig: *"Jag vann lottot, [intervjupersonen uttrycker det utan entusiasm för att imitera], min granne lät mig inte sova inatt [uttrycker det stelt, utan att uttrycka känsla], jag förklarar inte att det gjorde mig förbannad, jag bara konstaterar att min granne lät mig inte sova och då får du räkna ut själv vad det kanske gör mig då"*. Dessa uttryck kan peka tillbaka på tysta regler för hur man ska uttrycka känslor. I GrER "får" man uttrycka känslor intensivare än i SvER, där man ska uttrycka känslor mer dämpat.

Känsloregler framkommer tydligt i GrER, trots dess fokus på "spontanitet" och dramatik. En sådan känsloregel kan vara att man upplever press på att inte vara tråkig och således måste visa utåt att man är glad när man umgås med vänner.

"I Grekland känner du ett tryck och kommentarer om du inte ler och är lite förslöad, en tråkmåns, en mycket osocial människa 'Meeeeen, vad är det med dig? Vi kan inte se din feja så där!' . De kommer pressa dig på det viset".

Känsloregler gör sig ofta gällande när man bryter mot dem. Hochschild (1983) använder begreppet *rulereminder* som definierar "brott" som sker mot de etablerade känslor- och uttrycksreglerna i en emotionsregim. När man uttrycker "fel" känsla enligt samhällets uppsatta uttrycks- och emotionsregler, ger omgivningen "påminnelser" till avvikaren om hur den bör/inte bör uttrycka känslor. Vänner kan här fungera som *rulereminders* (Hochschild, 1983) när "fel" känslor uttrycks: man ska vara glad och upprymd i en vänkrets och inte sur och osocial. I detta exempel framkommer inte bara ett krav på att vara social och le bland vänner, utan också krav på *en viss intensitet* i känslouttryck i allmänhet. Möjligheten att man kan vara glad utan att ge tydligt uttryck för det ges inget utrymme. Enligt Safdar et al. (2009:

2) finns det i individualistiska kulturer en press på att man ska vara glad och uttrycka glädje samt att människor söker sig till och högt uppskattar glada eller nöjesamma situationer. På motsvarande sätt kan *rulereminders* i SvER påminna om vilka regler som gäller här; dvs. ett måttfullt känslomässigt uttryck: "Om du höjer rösten lite så kommer alla och säger 'var lugn, man får inte prata så[...]'".

Upplevd grad av känslokontroll kan kopplas till känsloregler som människor medvetet eller omedvetet anpassar sig till. Enkätresultaten indikerar således att människor förhåller sig till känslö- och uttrycksregler i både SvER och GrER. Enligt resultaten kontrollerar greker sina känslor efter upplevda känslö- och uttrycksregler, t.o.m. i hög grad. Resultaten i tabellen nedan visar följaktligen att känslor kontrolleras i båda emotionsregimerna.

Tabell 2 *Känslokontroll av emotioner i relation till etnicitet i procent.*

	Ilska		Rädsla		Förlägenhet/generad		Pinsamhet		Sorg		Avundsjuka		Stolthet		Hat	
	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.	Sv.	Gr.
Mycket lätt att kontrollera	11,3	14,6	5,9	11,1	3,3	12,2	3,3	13,1	5,3	12,3	21,1	27,5	12,6	25,3	21,1	36,5
Ganska lätt att kontrollera	26,5	16,5	21,7	21,6	20,4	31,1	22,0	23,8	17,9	19,0	40,1	23,8	30,5	25,3	19,6	22,3
Varken lätt eller svårt att kontrollera	13,9	36,9	27,6	34,6	25,7	37,8	30,7	40,0	16,6	23,3	20,4	25,0	37,1	25,3	17,1	27,0
Ganska svårt att kontrollera	42,4	26,2	34,9	19,8	36,2	14,6	36,0	20,0	36,4	28,8	13,8	9,4	13,9	11,7	24,3	10,1
Mycket svårt att kontrollera	6,0	5,8	9,9	13,0	14,5	4,3	8,0	3,1	23,8	16,6	4,6	14,4	6,0	12,3	7,9	4,1
Totalt (n)	100 151	100 163	100 152	100 162	100 152	100 164	100 150	100 160	100 151	100 163	100 152	100 160	100 151	100 162	100 152	100 148

Ilska: Chi-2: 21,650; df:4; p<0,001 (0,000), Rädsla: Chi-2: 10,940; df:4 ; p < 0,05 (0,027), Förlägenhet/generad: Chi-2: 38,639, df:4; p<0,001, Pinsamhet: Chi-2:21,354; df:4 ; p < 0,001 (0,000) , Sorg: Chi-2: 9,570; df:4 ; p <0,05 , Avundsjuka: Chi-2:17,719 ;df:4 ; p ≤0,001 Stolthet: Chi-2: 14,577;df: 4; p < 0,01 (0,006) Hat: Chi-2: 21,702; df:4; p<0,001

Alla känslvariabler är enligt Chi-testet signifikanta, vilket innebär att resultaten troligen inte beror på slumpen. Svartalernativet "Mycket lätt att kontrollera" visar att det finns ett litet

mönster. I alla känslor ovan finner vi att ett större antal greker än svenskar har "mycket lätt att kontrollera" dessa känslor. Ett liknande mönster ser vi angående svarsalternativet "Ganska svårt att kontrollera". Skillnaderna är små för vissa känslor, överlag ser vi dock fler svenskar än greker har "ganska svårt att kontrollera" känslor. Huruvida detta beror på att grekerna kontrollerar sig mindre, känner mindre press att kontrollera sina känslor eller är mer vana och inlärd i att kontrollera sina känslor i jämförelse med svenskarna kan man inte utläsa.

De ovan nämnda resultaten går emot det kvalitativa materialet, enligt vilket greker är "spontana". Spontanitet och emotionskontroll är ju per definition varandras motsats. Här antyds istället att greker upplevs som spontana, medan enkäterna visar att de som uttrycker känslorna själva upplever att de har en ganska stark emotionskontroll. Att intervjupersonerna betecknade greker som mer spontana kan därför ha att göra med att *uttrycket* ger intryck av spontanitet, intervjuerna handlar ju om vad man "ser" för skillnader i uttryck i de olika kulturerna. Detta skulle kunna tyda på att känslouttrycken i Grekland är "regisserat" spontana, d.v.s. det faktum att emotionsregimen stipulerar spontana känslor leder till en viss sorts uttryck, men inte egentligen till mer "äkta" känslor i bemärkelsen *mindre kontrollerade*. Vi återkommer till detta längre ner.

Man kan bli medveten om känsloreglerna när man i vardagslivet pratar om egna och andras känslor, som om man har en plikt eller rätt att känna på ett specifikt sätt eller när man förväntar sig att individen ska uttrycka sina känslor på ett specifikt sätt (Hochschild, 1979, 1983). En svensk manlig intervjuperson berättade hur hans gamla klasskamrat blev häpen när han uttryckte sina känslor på ett gestikulerande sätt: "*Vad hemskt [...] vad du har börjat använda gester! Det har jag inte sett tidigare. Är det bara för att du bor i Grekland? [...] Det gör inte vi svenskar*". I Grekland menar mannen är kroppsspråket mycket mer uttrycksfullt. Man uttrycker känslor mycket med gester, vilket inte är lika vanligt i Sverige.

VREDE

Vrede kan definieras som en hög-intensitets och hög-energi känsla (Staff, 1991). Vrede anses av många från biologer till psykologer och sociologer (Molander, 2003; Eng, 2003; Barbalet, 2001:175,133) vara en känsla förknippad med makt och självets anteciperade förmåga att undanröja hinder. Den biologiska vreden anses av vissa biologer att vara en av de universella känslor som finns i alla kulturer och som är funktionell för ens överlevnad. Om en individ bedömer att den inte har tillräckligt med makt för att uppnå sitt mål, väljer den att avstå från att uttrycka känslan. Den som har varken makt eller självförtroende biter i sig vreden. Således är vrede ofta en högstatuskänsla (Barbalet, 2001). Vrede i sig är en mäktig känsla, men den är även beroende av hur den ska uttryckas i vissa sammanhang och emotionsregimer. Exempelvis i SvER måste vrede uttryckas med kontrollerade former för att känslan ska bevara sin mäktighet och ingiva respekt (jfr Stearns, 1994), vilket inte är fallet i GrER.

I GrER är det exempelvis "tillåtet" att uttrycka argsinthet och ilska *frontstage* mer intensivt (Hochschild, 1983). En intervjuperson påpekar: "*Jag tror att jag är mer intensiv*

i Grekland, att jag uttrycker både ilska och ledsamhet och glädje mer intensivt [än i Sverige].” Medans i Sverige kan det ske ett medvetet emotionellt arbete, till och med i isolering: *”[J]ag bearbetar [vreden] själv, utan att be om hjälp utav någon person.[...] [N]ej, jag vill inte visa [vreden] för någon[...], utan jag går undan i så fall, tänker igenom vad det är”*. Sålunda leder uttrycksreglerna till anpassade val av känslouttryck som är i enlighet med dessa regler. De här resultaten får stöd av Safdars studie där han visar att individualistiska kulturer ser vrede som en tillåten funktion genom vilken individer försvarar sina rättigheter med förbehållen att vreden uttrycks på acceptabla vis. I den kollektivistiska kulturen är vrede inte lika accepterat då man anser att vreden utgör ett hot mot auktoritet och harmonin i relationer (Safdar et al., 2009). Det skulle i så fall tyda på att i vissa avseenden präglas GrER av en högre grad individualism, vilket vi återkommer till.

Enkäten innehåller endast generella frågor om känslor, t.ex. hur man uttrycker en specifik känsla offentligt. Det kvalitativa materialet antyder att emotionella uttryck även beror på i vilka sammanhang de uttrycks offentligt, samt till vilka personer (Safdar et al., 2009). Ett flertal intervjupersoner nämnde att en känsloregel i GrER där vrede ”får” uttryckas är till okända personer, exempelvis in en affär: *”okända personer kan jag bli arg och skrika i en affär när någon försöker gå förbi mig, eller något sådant där, [då] kan jag skrika”* eller på gatan säger en annan intervjuperson: *”jag har kommit i konflikt med en människa på gatan och har pratat mycket fult och svurit `Dra åt helvete, hur kan du köra så!”* och i bilkörningen nämns av annan intervjuperson: *”är det det grekiska DNA:t som kommer fram, jag svär och håller på, slår i ratten och ´va faan´ (skratt)”*. Dessa emotionella uttryck i sådana situationer säger intervjupersonerna är mycket ovanliga i SvER.

Tabell 3. Uttryck av ilska i relation till etnicitet i procent.

	Ilska	
	Sv.	Gr.
Hålla känslorna för mig själv	13,8	24,5
Med tvekan visa andra	67,1	55,8
Absolut visa andra	19,1	19,6
Totalt (n)	100,0 152	100,0 163

Chi-2= 6,316; df=2; p<0,05

Enkätresultaten visar emellertid att vrede är en känsla som även grekerna kontrollerar. 24,5% väljer att hålla den för sig själva medan i Sverige är det 13,8%. 55,8% av grekerna skulle tveka att uttrycka sin ilska och i Sverige är denna siffra 67,1%. 19,6% av grekerna skulle absolut uttrycka sin ilska och i Sverige skulle 19,1% göra det. Dessa resultat är intressanta just för att de är så lika. Samtidigt ska man komma ihåg att det enbart gäller kvinnor. Resultaten från intervjuerna pekar också på att, som en intervjuperson uttrycker det: *"skillnaden mellan svenska och grekiska kvinnor är mindre än skillnaden mellan svenska och grekiska män"*.

Chi-2 testet är signifikant (0,043), vilket innebär här att skillnaderna är relativt små. Cirka 19% i både länderna väljer att absolut uttrycka sin ilska. Den största andelen väljer att antingen med tvekan visa andra eller inte visa överhuvudtaget. En större andel grekiska kvinnor (24,5%) än svenska kvinnor (13,8%) väljer dock att hålla känslorna för sig själva och detta är intressant då det delvis går emot kravet på spontanitet. En möjlig tolkning är att könade uttrycksregler i Grekland gör det svårare för grekiska kvinnor att uttrycka sin ilska och att detta pekar tillbaka på föreställningar om manliga och kvinnliga känslor (Hochschild, 1979). I takt med att kvinnorörelsens kamp för jämlikhet institutionaliseras, så som delvis har skett i Sverige, har kanske de könade emotionsreglerna förändrats. Förändringen som sker i emotionsreglerna är i enighet med den nya ideologin om jämställdhet. En kvinna "får" vara ilsken och uttrycka sin ilska "som en man."

Om vi utgår ifrån att både greker och svenskar (som har besvarat enkäten) uppvisar mer likheter än skillnader i behovet att kontrollera vrede, så tyder intervju svaren på att uttrycket skiljer sig väldigt mycket mellan de två länderna: *"du kommer aldrig se en svensk uttrycka vrede, aldrig aldrig"*. Greker däremot: *"är konstant arga, hela samhället (skratt)"*. En jämförelse mellan svenska och grekiska män skulle möjligen kunna bidra till förståelsen av skillnader i grekers och svenskar vredeshantering.

Nyanser och skillnader i emotionella uttryck är sannolikt tydligast för de individer som ingår i samma ER som den som uttrycker en känsla. Jag föreslår att begreppet *emotionell kommunikation* kan användas för att benämna situationer där aktörer gör rätt tolkning av varandras känslor. Om en grek skulle se en arg svensk skulle han: *"inte att lägga märke till det [...] En svensk kommer också förändras [när han blir arg], i ett samtal där han säger 'mmm, jaa, visst', kommer han använda lite fler ord och du kommer förstå om du känner honom [...] och har bott i Sverige i många år [...] jag kunde inte förstå när en svensk var arg när för flyttade hit [från Grekland]"*. Man kan ha svårigheter eller inte alls lyckas tolka emotionella uttryck från andra ER när man själv är uppväxt i annan ER.

Emotionell kommunikation kan antas uppnås under socialiseringsprocessen, när man lär sig av socialisationsagenter (som exempelvis skolan, föräldrar, jämnåriga kamrater) de implicita regler man som mottagare av andras känslouttryck bör känna till. Exempelvis har en individ som är uppvuxen i Grekland lärt sig att skrik och hög röst inte är hotfullt och farligt. En *emotionell kommunikation* finns då mellan sändaren och mottagaren av samma ER: *"[...] i Grekland kan jag till exempel slå på en dörr och den andre förstår att 'oj Anna är arg' [och visar förståelse för det]"*. Individer från olika ER med kontrasterande

känslouttryck måste först lära sig att läsa av det "främmande" känslouttrycket hos en individ som är uppväxt i en annan ER. Detta kan leda till misslyckad (emotionell) kommunikation och därmed ibland till missförstånd. T.ex. krävs, som antyds ovan, en känslighet för att förstå de oklara och otydliga nyanserna i svenska känslouttryck och även försiktighet i val av respons: "Svenskarna [...] ska inte uttrycka så mycket, det är svårt att förstå om någon är ledsen eller arg, för det syns inte så mycket om det inte är någon man känner riktigt väl". Omvänt lär sig mottagaren i Grekland att visa förståelse för "öppnare" uttryck av vrede och handla därefter: "Om en grek får utskällning i Grekland så reagerar han inte, men om någon skulle höja rösten i Sverige [på samma sätt som man gör i Grekland] så kanske svensken till och med börjar gråta [...]". Intervjuszvaren lyfter speciellt fram emotionell kommunikation som en kompetens, i och med att de har erfarenhet av, och kan gå in- och ut ur, olika emotionsregimer.

Det är kanske svårare för kvinnor att uttrycka ilska *frontstage* i GrER, men å andra sidan är det önskvärt att uttrycka glädje och vara trevliga. Skillnader mellan könen påpekas ofta i intervjuszvaren. Nedan pratar en kvinna från Grekland om känslöarbetet hon utför (Hochschild, 1983) då hon måste följa ER regler. Hon berättar att hon vanligtvis alltid ler då hon "tror att man lär sig att alltid le om man är en tjej [i Grekland][...]. Jag kanske använder mitt leende för att inte visa att jag är ledsen, men det kanske också är en mekanism för att jag ska må bättre [...] och jag tror att ett leende är något som gör att du är omtyckt och älskad av andra". Leendet är en väsentlig del av intervjupersonens personlighet. Hon uttrycker alltid glädje, då detta har ingått i socialiseringsprocessen. Denna emotion används emellertid för att uppnå tre mål: 1. Glädjen uttrycks för att kuva negativa känslor, som ledsamhet. 2. Emotionellt arbete utförs (på ett yt- och djupagerande vis) då hon försöker internalisera glädjen för att själv må bra. De två första fallen handlar om *emotiv dissonans*, alltså diskrepansen mellan den upplevda och den uttryckta känslan (Hochschild, 1983:90). 3. Hon ler för att bli omtyckt och älskad av andra. Hon känner alltså att hon måste uppvisa en positiv känsla för att 'få' en positiv känsla tillbaka. Känslan omvandlas på sätt och vis till en produkt som betalas med känslöarbete. Hon "ger" ett leende för att "få" kärlek tillbaka. Hon använder således känslorna som en resurs (Hochschild, 1983).

Svenska kvinnor betecknas t.ex. som "mer entusiastiska, skrattar mer [...], är mer öppna med positiva känslor" än svenska män som är mer "spända". Däremot visar svenska män entusiasm i sportevenemang berättar en respondent, exempelvis när deras lag vinner: "om du ser att de älskar en sport och deras lag vinner så blir de jättegglada och är mycket entusiastiska". Här antyds en skillnad mellan svenska kvinnor och män där männens uttryck betecknas som mer återhållsamt än kvinnornas, *utom när det gäller sport*. Man kan kompensera för emotionell kontroll i vardagslivet genom sportaktiviteter, där man får lov att vara uttrycksfull, visa starka känslor och spänning (Elias och Dunning, 1986). Enligt Elias och Dunning (1986) utgör sport en fristad för mäns känslouttryck gentemot andra män, under former som inte accepteras utanför sportarenan. Det handlar om översvällande kärlek och omsorg mot en annan man, exempelvis får de kramas och pussas. Sportarenan har således sina egna emotionella regler för fysiska och abstrakta uttryck för kärlek.

Detta får delvis stöd av Stearns (1994) som menar att människor i västvärlden idag i allmänhet har krav på sig att vara mer återhållsamma med sina känslor än på exempelvis 1800-talet. Samtidens människor får istället sitt behov av att leva ut sina känslor tillfredsställt genom konsumtion; att titta på filmer, läsa böcker och spela spel. Han kallar det för *ställföreträdande känslor*, då känslorna upplevs genom identifikation med en fiktiv karaktär. På så vis får man utlopp för sina känslor, vilket samtidigt också bidrar till bearbetningen av känslor. Även i sportevenemang har man en annan roll/karaktär, man blir "fotbollsspelaren", "hockeyspelaren" etc. Man använder således konsumtion för att kompensera för emotionell tillbakahållenhets (Stearns, 1994).

Den grekiske mannen uttrycker offentliga känslor i det offentliga rummet . Man skulle dock kunna påstå att den grekiska mannens öppenhet är selektiv enligt respondenters utsagor:

"Jag tror att grekiska män visar mer offentliga känslor, som frustration mot politiker, frustration mot samhället, frustration för att det är så dyrt, men jag tror aldrig att jag har hört en grekisk man prata om, sina barn ja, men inte sin fru, det tror jag är vanligare bland svenska män, att de säger någonting fint om sin fru offentligt".

Den svenska mannen kan däremot enligt utsagorna vara mer öppen med att diskutera de innersta, personliga känslor, men är återhållsam i att uttrycka offentliga känslor och åsikter i jämförelse med den grekiska mannen: "svenska män är mer vana att visa sig sårbara" påpekar en respondent. Även här kan institutionaliseringen av jämställdhetsarbetet antas spela roll. Möjligen har maskulina känsloregler mjukats upp för den svenska mannen på motsvarande sett som de kan ha gjorts för den svenska kvinnan.

Emotionsarbete är nödvändigt för att uppnå anpassning till en grupps eller kulturs känslor- och uttrycksregler. Att hålla tillbaka känslor, att uttrycka känslor, att uttrycka dem på rätt sätt och att besvara andras uttryck på ett passande sätt är alltsammans exempel på emotionsarbete. Nedan diskuteras emotionsarbetet i termer av ytagerande och i relation till känsloregler i barnuppfostran. Enligt enkätmaterialen är det relativt vanligt både i SvER och GrER med emotionsarbete i form av det som Hochschild kallar "ytagerande". 45,4% i Sverige och 40,4% i Grekland säger att uppvisandet av en annan känsla än den man känner är ganska vanligt. För 15,8 % i Sverige är det mycket vanligt medan procentenheten i Grekland är lite högre, 19,9%.

Tabell 4. *Uttryck av annan känsla än den man verkligen känner i relation till etnicitet.*

	Visa annan känsla	
	Sv.	Gr.
Mycket vanligt	15,8	19,9
Ganska vanligt	45,4	40,4
Varken vanlig eller ovanlig	24,3	30,1
Ganska ovanligt	12,5	7,2
Mycket ovanligt	2,0	2,4
Totalt (n)	100,0 152	100,0 166

Chi-2=4,509; df= 4; p>0,05

Chi-2 testet är dock osignifikant (0,341) och visar att det inte finns skillnader mellan de två kulturerna, *ytagerande* förekommer alltså i lika hög grad hos båda. Detta resultat uppvisar återigen en diskrepans mellan intervjupersonernas *intryck* av den grekiska respektive den svenska emotionsregimen och enkätsvarens *introspektiva* svar. Enligt enkätresultaten är GrER inte alls mer spontan, utan minst lika kontrollerad som den svenska.

De rättigheter, plikter och påminnelser om hur man ska uttrycka sin känsla bevisar befintligheten av sociala konventioner och social kontroll som kräver emotionellt arbete (Hochschild, 1979: 564). En man från Grekland pratar om samhällets förväntningar och krav på en mor som mister sitt barn, vilka, enligt honom, skiljer sig åt i de två ER. Han reagerade på hur "fort" en svensk kvinna hämtade sig efter förlusten av sitt nyfödda barn: *"En grekisk kvinna skulle reagera mycket mer dramatiskt vid en sådan händelse. Men samhället tror jag spelar också roll här, samhället skulle begära av henne att reagera mer dramatiskt [...] medan i Sverige skulle samhället begära det motsatta"*.

Enligt Lutz (1990) ser kvinnor sig själva som mer emotionella samtidigt som de uppfattar att känslor är något negativt som således måste leda till självkontroll. De upplever förväntningar och krav på emotionskontroll från omgivningen. Nedan pratar en svensk kvinna om barnuppfostran i Sverige. Hon säger att hon kontrollerar sina känslor med hennes barn och förklarar varför: *"[Man] ska ha tålamod och [...] man blir trött, man blir trött, man blir arg, man får slå tålamodet. Om jag blir arg så ger jag dåligt exempel, jag måste lära honom [...] hur man ska bete sig och bara skrika lär honom ingenting"*. Utsagan handlar om att kontrollera negativa känslor, som ilska och argsinthet, då mamman agerar som en

förebild. Verbet "måste" tyder på att det handlar om en regel. Emotionsarbete utförs för att anpassa sig till ER regler samt att lära ut dessa regler till barnet, vilket anses vara väsentligt för medelklassföräldern (Hochschild, 1979). Det ingår i uppfostringsprocessen att lära barnet att hantera sina känslor, då känslorna i framtiden kommer bli "övervakade, sanktionerade och kontrollerade av andra" (Dahlgren & Starrin, 2004: 55).

I GrER ligger emellertid en annan inlärningssyn till grund. Där ska man vara utagerande och visa känslor, vilket inlärs genom barnuppfostran och socialisering. En intervjuperson påpekar att barn blir utagerande då hela samhället är det och föräldrarna uppfostrar sina barn så och: "det är något som de gör omedvetet, genom att själva vara sådana och samhället är sådant". Omedveten inlärningsprocess utesluter inte existensen av känslor- och uttrycksregler (Hochschild, 1983), då utagerandet av känslor i sig bygger på sådana regler (om att man ska vara utagerande). Emotionsarbetet är således ett viktigt inslag i en lyckad socialisering. Nedan ska jag ta upp den *emotionsväxling*, som kännetecknar GrER samt emotionregimernas olika förhållningssätt till emotioner.

Emotionsväxling

Något som kännetecknar Grekland, och som kan antas hänga ihop med dess krav och förväntningar på "spontana" och "intensiva" känslouttryck, är förekomsten av en relativt snabb förändring av emotioner. Den ena stunden upplever eller uttrycker man en känsla, t.ex. glädje, och nästa stund en annan, som även kan skilja sig markant från den förra, t.ex. sorg. Det jag vill kalla "emotionsväxling" betecknar processen att gå in och ut ur olika emotionella tillstånd. I Grekland är emotionsväxlingen snabb.

" [I] min familj så kan vi svära och skrika åt varandra varje dag, slå till dörrar varje dag utan att något händer, alltså de har blivit alldagliga händelser, alltså t ex på mitt arbete kunde min föreståndare slå näven i bordet [...], säga åt dig 'dra åt helvete', 'ni är alla idioter', någonting sådant, och nästa dag [intervjupersonen imiterar sin f.d föreståndare och rösten blir plötsligt ljuv] 'God morgon! Hur mår ni?! Kom så ska vi ta en kopp kaffe! [...] Eller du kanske går till en statlig organisation och kontoristen där kan säga 'dra åt helvete med dig' och slå till dörren, och nästa dag: 'Hej vännen! [intervjupersonens röst blir ljuv för att imitera] Vill du ha kaffe?' Och de vill expediera dig. Detta är vardagliga händelser i Grekland ".

Vreden kommer således snabbt för att snabbt blåsa över. Man har lärt sig att inte bara uttrycka känslor med en viss intensitet, utan också att snabbt gå in och ut ur en känsla. Samtidigt "får" man också vara mer "emotionell" i det offentliga rummet.

En sådan snabb emotionsväxling existerar inte i SvER: "Detta kommer aldrig hända i Sverige, det finns inget utrymme i samhället för sådana plötsliga [emotionella] förändringar". I SvER tar det längre tid för att gå in i en emotion och lång tid för att lämna den och att få fram

starkare känslouttryck. Dock i de fall känslan till slut uttrycks är den oerhört intensiv. En intervjuperson berättar om sin syster som ingår i SvER:

"Hon bara slutar prata, hon slutar prata med mig under lång tid och ilskan, hon bygger upp den tills den kommer ut som en bomb och det blir katastrof och det blir gråt och det är nästan, herre Gud, som om hon har fått nervbryt alltså".

Dessa uttryck kan även uppfattas som farliga, speciellt av individer från GrER: *"du kommer aldrig se en svensk uttrycka vrede, aldrig aldrig, men om något oerhört tråkigt händer och rubbar deras sinnesstämning och de blir verkligen arga, då kan de verkligen bli farliga, denna argsinhetsexplosion kan du inte föreställa dig".*

En möjlig tolkning kan vara att svenskarna har ett mer "autentiskt" förhållningssätt till känslor som något äkta och starkt. Svenskar har en mer "intim" och "privat" relation till sina känslor som gör dem och deras känslouttryck mer sårbara, samt håller liv i föreställningen att känslor är "genuina" fenomen (jfr Barbalet 2001). Grekerna uppvisar istället en skicklighet i att hantera känslor, som de bollar med i det sociala livet. Det kan ses som ett mer instrumentellt förhållande till känslor, då det är legitimt att argumentera med "känsla", att dramatisera sina argument för att uppnå ett mål. Svenskar å andra sidan socialiseras in i föreställningen att det är osakligt och irrationellt att använda känslor för att uppnå ett mål; för att bli tagen på allvar måste man uppvisa "icke-känsla".

Föreställning om känslans äkthet i GrER är å andra sidan kopplat till "spontanitet". Om det tar lång tid att få fram känslor kan de uppfattas som oäkta, då de "modifieras" av förnuftet. Därför kan "spontaniteten" i sig vara ett normbelagt beteende i GrER, då man "får" och ibland förväntas uppvisa "spontana" känslor. De baseras på känslor och uttrycksregler, i den bemärkelsen att man "får" vara spontan, då detta uppskattas i vissa sammanhang. Frågan som uppkommer är dock om emotionsarbete behövs för att frammana "spontana" uttryck. Om svaret är ja har vi här ett exempel på Wouters (1992) *kontrollerade icke kontroll* av emotioner. Alltså i detta fall, att uttrycka "spontana", socialt acceptabla, känslor *med självkontroll* på djup- eller ytagerande nivå.

Bergman-Blix (2010) visar i sin studie av svenska skådespelares emotionsarbete hur dessa lär sig ett professionellt förhållningssätt till emotioner som en central del i framförandet av en roll. För ett trovärdigt framträdande krävs ett "äkta" och "spontant" känslouttryck, men samtidigt måste skådespelaren hela tiden iakttas sig själv och reglera sitt eget framträdande. Bergman-Blix kallar detta för den *reflexiva-spontana paradoxen* som kännetecknas av ett *dubbelt agerande*, alltså att agera ut och samtidigt kontrollera sitt skådespeleri. Förmågan till dubbelt agerande och reflexiv spontanitet lärns in genom övning och repetitioner och är en förmåga som äldre och rutinerade skådespelare i allmänhet har lättare för än yngre och orutinerade. Det innebär också att skådespelare lär sig att snabbt "koppla på" och "koppla av" känslor. De går upp på scen, uttrycker en stark känsla med inlevelse, går av scenen och återgår direkt till ett neutralt känslotillstånd. Bergman-Blix visar

också hur den professionella emotionshanteringen får konsekvenser för skådespelarnas privatliv. De upplevs av omgivningen även privat som mer "spontana" och intensiva i sina känslouttryck, och just förmågan att gå in och ut ur olika emotioner snabbare än "vanliga" människor gör att deras känslouttryck ibland bemöts med misstänksamhet, att de betraktas som manipulativa eller oäkta.

Analogt med dessa resultat kan den snabba emotionsväxlingen i Grekland tolkas som att individerna i GrER är mer tränade (socialiserade) i att hantera känslor, att uttrycka dem och att gå ut och in i dem. Med andra ord skulle det innebära att individer i GrER fostras till att hantera känslor på ett sätt som gör dem förtrogna med olika känslotillstånd och dess "spontana" uttryck, i enlighet med emotionsregimens uttrycksregler. Men detta gör dem också förmögna att snabbt växla mellan olika känslotillstånd.

I SvER skulle man kunna anta att man inte är lika tränad i att hantera känslor i samma grad i det sociala livet, då detta inte har behövts för att ett annat förhållningssätt till känslor ligger till grund. Känslor ska helst begränsas till sådana sammanhang där man tror att de inte har negativa konsekvenser för ett välfungerande samhälle. I kontakten med andra människor ska man använda sig av rationella argument. Känslor betraktas i många fall som farliga och utgör ett hot för logiskt handlande (jfr Barbalet 2001, Stearns, 1994).

Således skulle man kunna påstå att regimerna har två olika förhållningssätt till emotioner. En mer instrumentell i GrER som karakteriseras av en snabbare emotionsväxling och "spontanitet" och där frånvaron av känsla i en argumentation kan leda till misstänksamhet, och ett annat förhållningssätt i SvER där känslor tillhör den "privata, icke-instrumentella" sfären och där uppvisandet av känsla i offentliga sammanhang betraktas som osakligt.

Kollektiv emotionell energi

"Jag tror att många gånger i Grekland söker man upp sådana situationer där man hela tiden är i en emotionell extas[...]vi uppsöker att hamna i emotionellt intensiva situationer, för att känna att vi lever, annars är livet långtråkigt[...]".

"Greker och glädje, då tänker jag ute på någon taverna, skål och [...] go mat och leende, dans, det är det jag sammankopplar ihop med greker och deras visande av glädje. Liksom, dela med sig[...]man är oftast fler, det är precis som 'nu är jag med mina vänner, jag är glad, vi har det bra och vi trivs' man är delaktig, man vill dela med sig av

*sin glädje till sina bordskompisar[...], sina vänner och man bjuder
'hämta ett till glas eller en hel flaska vin, jag bjuder, jag är glad' ”.*

Collins teori om interaktionsritualkedjor inbegriper följande begrepp: *Interaktionsritualer*, som är en del av vardagslivet, kännetecknas av att ”en grupp individer (minst två) möts ansikte mot ansikte i en situation där det finns fysiska eller symboliska gränser mot omvärlden (som skiljer deltagare från icke deltagare), där deltagarna delar samma sinnesstämning och där deras uppmärksamhet koncentreras på gemensamma symboler” (Wettergren, 2008: 21). Lyckade ritualer genererar *solidaritet* mellan gruppmedlemmarna och *emotionell energi* (EE) hos individerna. Det är genom känslor som solidaritet som gemensamma normer konsolideras och reproduceras. Individerna som har EE är energiska och allt de gör ”tycks gå snabbt och spontant” (Collins, 2008:176). Hög EE förser aktören med styrka, entusiasm och självsäkerhet. Låg grad av EE yttrar sig i viljelöshet, osäkerhet, nedstämdhet och depression.

Emotionell energi kan ses som en samlande beteckning för emotionella processer som i sig kan benämnas upp i en mängd olika emotioner och har stor betydelse för en individs sociala interaktioner. Enligt Collins är EE en individs behållning av interaktionsritualer. Även om det handlar om individens behållning av IR så menar också Collins (2004) att olika grupper och olika typer av interaktioner genererar olika mycket EE totalt sett. Det innebär att en grups totala resurs i form av EE kan vara högre än en annans. På liknande vis vill jag föreslå att interaktionsritualerna i GrER, inom ramen för den ER som finns där, är intensivare och att den snabba *emotionsväxlingen* bidrar till att snabbt komma in i gruppens sinnesstämning och därmed till lyckade IR.

Emotionsväxling → gemensam sinnesstämning → lyckad IR → EE

Emotionsregimer består således inte bara av känslor- och uttrycksregler samt emotionsarbete, de är också en integrerad del av de vardagliga interaktionsritualer som genererar EE. Det framkommer i intervju materialet att hög-emotioner, som vrede och glädje, är intensiva och vanligt förekommande i GrER.

Man skulle alltså kunna påstå att höga nivåer av EE slår igenom på alla känslor (såväl ”negativa” som ”positiva”) i GrER. Det gäller högenergiemotioner som vrede och glädje, men även lågenergiemotioner, som ledsamhet. Lågenergikänslorna (1) bearbetas i en *emotionsväxlingsprocess*¹⁰ i en interaktionsritual (Collins, 2004) för att omvandlas till en hög emotionskänsla. Barbalet (2001) anför att emotioner är processer där olika känslotillstånd överlappar och går in i varandra. Eller (2) så kan lågenergikänslorna ”delas” med andra individer för att få kraft att bära känslan genom den positiva EE som interaktionen med andra ger.

---

¹⁰ Emotionellt arbete utförs.

En skillnad som kan kopplas till de olika uttryckssätten i de två ER är att i GrER är konflikter en källa till EE, medan konsensus är en sådan källa i SvER. Sverige har redan i ett flertal studier betecknats som just en "konsensuskultur" (Thörn, 2006; Wahlström, 2011). Detta får stöd av intervjuerna i den här studien där det framkommer att det finns olikheter i synen och hanteringen av konflikt mellan SvER och GrER. I GrER är konflikt i hög utsträckning något positivt som kryddar vardagen. De grekiska känslö- och uttrycksreglerna för diskussioner premierar, i enlighet med GrER, intensitet och snabba svar som även emotsäger samtalspartnern: *"I Grekland försöker vi hitta ämnen att diskutera som gör att diskussionen blir mer intensiv, det gör inte svenskarna, de pratar inte om politik, religion osv. Generellt så ska man vara politiskt korrekt i många sammanhang [i Sverige]"*. Dessa intensiva diskussioner utgör i sig en interaktionsritual där den gemensamma sinnestämningen i kombination med emotionsväxlingen genererar EE. Individen i SvER däremot, undviker att säga emot sin samtalspartner. En svensk respondent säger att han: *"kan acceptera mycket faktiskt. Sådant kanske som man inte borde acceptera med. Finns ju saker och ting som inte passar in i bilden, men man håller god min i hela spelet, istället för att skapa osämja så säger man ingenting"*. En sådan konsensusorienterad diskussion betecknades som typisk svensk och som långtråkig och energidränerande av en grekisk intervjuperson. Konflikt ses därmed som något negativt, som störningar, i SvER, något som måste undvikas och därför är det viktigare att uttrycka samstämmighet än att säga som man verkligen tycker. Det är dock rimligt att anta att svenskarna erhåller liknande nivåer av EE ur en konsensusorienterad interaktion, som greker får ut av en konfliktorienterad. För svensken är de konfliktorienterade interaktionerna snarare obehagliga.

Konflikt sänker alltså EE nivåerna i SvER och konsensus sänker EE nivåerna i GrER. Detta visar hur emotionsregimer och dess regler formar människors preferenser, vad de mår bra av eller inte, vilket i sin tur formar individernas beteende och känslouttryck. Att konflikt skapar EE i GrER och konsensus skapar EE i SvER kan också betyda att GrER präglas av en högre grad av individualism än SvER. Safdars et al. studie (2009) om skillnaderna i ER mellan individualistiska länder som Kanada och USA och en kollektivistisk kultur som den i Japan visar liknande resultat. I GrER ses en person som autentisk om denne framför sina åsikter och förväntas därför agera så. Safdar påpekar att i individualistiska samhällen anses autenticitet vara ett ideal: *"One should behave in a highly consistent way across social situations and interaction partners to maintain the integrity of one's identity"* (Safdar et al 2009: 3). Konflikterna som de olika åsikterna skapar ger personerna som är involverade en känsla av samhörighet och solidaritet. En person som bara håller med ses i GrER som ointresserad, underlig och tråkig. I SvER uppstår en känsla av solidaritet när det finns en hög grad av konsensus i gruppen. Sammanfattningsvis framstår det som om SvER inte är lika individualistiskt driven som GrER. I GrER ska individen framhäva sina personliga åsikter för att skapa solidaritet medan man i SvER ska framhäva likheten i sina och de andras åsikter för att öka känslan av solidaritet och generera EE. Safdar et al. anför att i kollektivistiska samhällen är en individs anpassningsförmåga till interaktionsparten ett ideal, vilket i sin tur kan leda till att man föredrar att "hålla med" och betona "likheter" under

interaktioner med andra människor. Samma artikel nämner även att de individualistiska kulturerna betraktar känslor som sprungna från det inre och som kommer till uttryck på ett nödvändigt och spontant vis, vilket stämmer väl överens med hur intervjupersonerna i den här studien förklarar GrER. Vidare uttrycker Safdar et al. att individualistiska kulturer också uppmuntrar intensiva och expressiva emotionella uttryck, medan kollektivistiska kulturer uttrycker sig på ett mycket mer kontrollerat vis för att upprätthålla konsensus i gruppen. Detta förstärker argumenten att SvER inte präglas av lika hög grad av individualism då man har ett mer återhållsamt emotionellt uttryck i SvER jämfört med GrER.

Emotionsregim i förändring

Uttrycks- och känsloreglerna är inte statiska, utan karakteriseras av föränderlighet (Hochschild, 1983). En svensk kvinna som flyttade permanent till Grekland 1987 i 30 årsåldern pratar om emotionregimernas föränderlighet de senaste årtiondena angående kvinnan och hennes uttryck av gråt, både i SvER och GrER. Hon påpekar samtidigt att hon tror att känslouttryck idag är mer accepterade i SvER, medans det omvända verkar vara fallet i GrER.

”När generationen är över 55 [i Grekland] tror jag det är lättare för kvinnor att gråta offentligt, medan den yngre generationen [...] den tror jag har lika svårt att gråta offentligt som svenska kvinnor har. [...] [Ä]ldre svenska kvinnor tror jag har svårare att gråta än yngre svenska kvinnor [...]”.

Andra informanter upplever att yngre kvinnor i SvER *”försöker få till sig vissa utländska sätt att kommunicera, man märker till exempel att de kramas mer, de säger oftast så här: ‘Åh, älskling’”* vilket intervjupersonen inte anser är så vanligt i Sverige och fortsätter: *”Men jag tror att de uttrycker sina känslor på ett mer gestikulerande sätt än äldre [svenska] kvinnor gör”*. Liknande citat som tyder på generationsförändringar finns om GrER: *”känslorna, negativa eller positiva, är mycket intensiva [i den GrER], åtminstone för min fars generation”*.

Dagens globaliserade värld leder till att olika kulturer kommer varandra närmare på grund av den frekventa kommunikation och kunskap som medieras exempelvis via massmedier, resande där man kommer i kontakt med andra ER, samt multikulturella samhällen där man umgås och socialiseras med människor från olika ER. Detta leder till en globaliserad ER där allt fler likheter i emotionella uttryck uppkommer. Sverige och Grekland är även två samhällen där en övergång har skett från ett industrisamhälle till ett tjänste- och servicesamhälle med en allt högre nyliberal marknadsstyrning (Pine & Gilmore, 1999; Echeverri & Edvardsson, 2002) Serviceyrken kännetecknas av emotionellt arbete, dvs. att arbeta med känslor i kommersiellt syfte, då man förväntas uttrycka speciella emotionella uttryck för att tillfredsställa och uppmärksamma kundernas behov (Hochschild, 1983).

Yngre kvinnor i SvER uppvisar högre grad av emotionell öppenhet i jämförelse med äldre svenska kvinnor enligt utsagorna. Detta betyder dock inte att det sker en avveckling av emotionsreglerna och att öppenheten är spontan. Det sker en sorts *informalisering*, då det finns utrymme att uttrycka känslor som tidigare inte skulle uppvisas på ett sådant vis, alltså i detta fall, att kramas exempelvis. Man får bli mer privat i det offentliga rummet i SvER än vad som tidigare var accepterat. Dock kvarstår självkontrollen och det uppstår en *kontrollerad icke kontroll* av emotionerna. I GrER ser vi emellertid en tendens åt det motsatta hållet, mot en större kontroll av känslomässiga uttryck på offentlig plats av yngre grekinnor som gråter offentligt i mindre grad än äldre grekiska kvinnor enligt utsagor. Således finns en märkbar tendens där yngre kvinnor i SvER uppvisar känslor i högre grad till skillnad mot föregående generationer och yngre kvinnor i GrER blir mer återhållsamma angående emotionella uttryck i jämförelse med äldre grekiska kvinnor.

ER förändras över tid och utsagorna samt likheterna i det kvantitativa materialet tyder på att det kan ske en sammansmältning av ER i form av en global (västerländsk) kultur (Reddy, 2001; Stearns, 1994) Svensk och Grekisk ER kanske närmar sig varandra enligt utsagor.

Diskussion och vidare forskning

Studien har visat att det finns olika emotionsregler – dessa gäller framför allt *uttryck*. Medan intervjupersonerna drar slutsatserna att detta tyder på att känslor är mer spontana i GrER, så visar enkätresultaten att det snarare verkar handla om en annan typ av emotionshantering. Individer i SvER och individer i GrER uppger att de kontrollerar känslor i stort sett i lika hög grad. Man utför alltså inte mindre emotionsarbete i Grekland än i Sverige. ”Spontaniteten” kan istället förstås som ett insocialiserat sätt att uttrycka känslor i enlighet med kulturens känslö- och uttrycksregler. En skillnad angående *hur* och *när* man ska visa känslor, i *vilka* sammanhang samt *vilka* känslor som ska visas framkom i intervjuerna. Det handlade då om att visa känslor *i det offentliga rummet*.

Skillnaden mellan ER tycks ligga i intensiteten med vilken man uttrycker den redan bearbetade känslan, alltså i GrER höjer man t ex rösten och gestikulerar mer medan man i SvER uttrycker sig mer dämpat. Institutionaliseringsen av jämlikhet så som skett i Sverige kan ha påverkat och förändrat känslö- och uttrycksregler. Det kvalitativa och kvantitativa materialet antyder att ilskan uttrycks av kvinnor samtidigt som svenska män idag visar sig mer sårbara. För grekiska kvinnor är det kanske svårare att uttrycka ilska *frontstage* då vissa regler kan vara mer könsbestämda i GrER. Utsagor tyder även på att i GrER sker emotionsväxlingen mycket snabbare än i SvER, alltså att snabbare gå in och ut ur olika känslotillstånd. Detta kan bero på att man socialiseras in i att ”bolla med känslor” i GrER, då de ”används” i högre grad än i SvER. Den snabba emotionsväxlingen bidrar till att generera lyckade ritualer, vilket i sin tur leder till EE (Collins, 2004). EE inhämtas även av att vara oense i diskussionsritualer i GrER, medan konsensusorienterade diskussioner tvärtemot genererar EE i SvER.

Sammanfattningsvis kan man alltså dra slutsatsen att man *kan* tala om olika nationella emotionsregimer, men att skillnaderna i normer och tysta regler handlar mer om *uttryck* än om upplevd känsla. Vidare antyder studien att de nationella emotionsregimerna inte är statiska, utan under kontinuerlig förändring. Här kan nämnas anpassning till en "global" emotionsregim som befrämjar ett nyliberalt marknadssamhälle (Stearns, 1994).

Analysen argumenterar för att varje ER utvecklar en kommunikationskod som består av uttrycks- och känsloregler för både sändaren och mottagaren, och som medlemmarna måste anpassa sig till för att interaktionsritualerna ska bli "lyckade". Här ligger kanske fröet till att utveckla förståelsen för det som i vardagligt språk benämns som "kulturkrockar" och "integrationsproblem". Olikheter hittades även i användningen av olika ord för att benämna emotioner (vilket ledde till översättningsproblem i enkäten). Om förekomsten av känslord kan kopplas till att man faktiskt känner/inte känner, som Durst (2001) föreslår, är dock en fråga som inte kunnat utvecklas här, men som i sig skulle vara värd att studera vidare. Emotionsarbete och emotionskontroll verkar vara fenomen som överskrider nationer/samhällen och som därmed kan ses som universella. Detta får också stöd av Hochschild (1979).

Heelas (1986) föreslår en uppdelning av känslökulturer i Apolloniska och Dionysiska samhällen. Den första typen av samhällen tenderar att behandla emotionerna som farliga hot för den moraliska ordningen och i den andra typen är emotioner istället väsentliga för denna ordning. Man skulle kanske med stöd av min studie kunna påstå att GrER har Dionysiska egenskaper och SvER Apolloniska. Känslor ses i GrER som något mänskligt och ett viktigt inslag i sociala interaktioner både i den privata och offentliga sfären. En individ som inte uttrycker känslor betraktas som "kall" som man säger i Grekland¹¹ och omänsklig, en robot. Därför visas här inte bara förståelse för emotionella uttryck, utan man förväntas visa känslor. Känslans mänskliga aspekt legitimerar "spontana" och intensiva känslouttryck. I SvER däremot har man en mera privat syn på känslor och *om* de uttrycks offentligt ska de "modifieras" och uttryckas på ett sätt som visar att man har dem under kontroll. Starka känslor underminerar en persons anspråk på att vara rationell och förnuftig i SvER. Intressant nog kan dock denna misstänksamhet och kravet på icke-känsla bidra till att skickligheten i att hantera och kontrollera emotioner är lägre i SvER än i GrER. I GrER går hanteringen ut på att "bolla med emotioner" och kontrollen handlar om att *lära sig* visa "spontana" känslor och att snabbt kunna gå ut och in i olika känslotillstånd.

Det är även intressant att den samstämmighet som funnits mellan resultaten i den här studien och i Sadfar et al. föreslår att SvER inte präglas lika starkt av individualism som GrER gör. Detta betyder att i jämförelse med GrER är SvER mer präglad av kollektivism. Vidare kan det vara värt att titta mer på olikheter *inom* emotionsregimer. Här har framkommit att skillnader i emotionshantering för kvinnor och män definitivt är en relevant fråga för fortsatt forskning, men det verkar också finnas generationsskillnader (vilket kan

---

¹¹ I GrER kallas en människa "kall" när den inte uttrycker känslor på ett synbart sätt och ordet har en negativ klang.

kopplas till emotionsregimernas föränderlighet över tid) och det finns sannolikhet också skillnader mellan olika samhällsklasser.

Referenslista:

- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Antonovsky, A. (2003). *Hälsans Mysterium*. Finland: WS Bookwell.
- Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Allwood, J. (1981). Om flerspårighetens villkor. In *Flerkulturell kompetens Papers in Anthropological Linguistics 7*, University of Göteborg, Dept of Linguistics.
- Barbalet, J.M. (2001). *Emotion, social theory and social structure*. New York: Cambridge University Press.
- Bergman Blix, S. (2010). *Rehearsing Emotions. The Process of Creating a Role for the Stage*, Stockholm: Stockholm University.
- Collins, R. (1993). Emotional Energy as the Common Denominator of of Rational Action. *Rationality and Society*, 5 (2), 203-230.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Collins, R. (2008). *Den sociologiska blicken. Att se bortom det uppenbara*. (S. Andersson, Trans.), Lund: Studentlitteratur. (Original work published 1982)
- Dahlgren, L. Starrin, B. (2004). *Emotioner, vardagsliv och samhälle. En introduktion till emotionssociologi*. Lund: Liber.
- Durst, U. (2001). Why Germans don't feel 'anger'. In J. Harkins and A. Wierzbicka (Eds.), *Emotions in Crosslinguistic Perspective* (p. 119-152). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Echeverri, P.; Edvardsson B. (2002). *Marknadsföring I tjänsteekonomin*. Lund: Studentlitteratur.
- Ehn, B., Frykman, J., Löfgren, O. (1993). *Försvenskningen Av Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Elias, N.; Dunning, E. (1986). *Quest for excitement: sport and leisure in the civilizing process*. Oxford: Blackwell.
- Eng, P.M, Fitzmaurice, G., Kubzansky L.D., Rimm, E.B., Kawachi, I. (2003). Anger expression and risk for stroke and coronary heart disease among male health professionals. *Psychosom Med*, 65, 100–10.
- Engdahl, E.(1999a). Den sociala kroppen som känslans boning: Ett utkast till en teori om vårt emotionella jag, *Dansk Sociologi*, 10(1), 21-40.

- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday: Garden City, New York.
- Goffman, E. (1967). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Nordstedts.
- Geertz, H. (1959) The vocabulary of emotion. *Psychiatry*, 22 , 225-37.
- Heelas,P. (1986). Emotion talk across cultures. In R.Harré (Ed.), *The social construction of emotions* (p.234-266). Oxford: Blackwell.
- Hochschild, A.R (1979). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *The American Journal of Sociology*, 85 (3), 551-575.
- Hochschild, A.R (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkely: University of California Press.
- Hochschild, A.R (1990). Ideology and Emotion Management: A Perspective and Path for Future Research. In T. Kemper (ed.), *Research Agendas in the Sociology of Emotions* (p. 117-142). Albany: State University of New York Press.
- Jansson, A., & Wettergren, Å. (2011). 'People of the Real World': Understanding the Emotional Regimes and Moral Geographies of Political Anti-Cosmopolitanism., *opublicerat artikelmanus*.
- Kemper, T. D. (1991). An introduction to the sociology of emotions. *International Review of Studies on Emotion*, 1, 301–349.
- Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun.*, Lund: Studentlitteratur
- Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindström B. & Eriksson M. (2006). Contextualizing salutogenesis and Antonovsky in public health development. *Health Promotion International*, 3(21),238-44.
- Levy, R. (1973). *Tahitians: Mind and Experience in Society Islands*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lutz, C. (1988). *Unnatural Emotion: Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll and Their Challenge to Western Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lutz, C. (1990). *Engendered Emotion: Gender, Power, and the Rhetoric of Emotional Control in American Discourse*. In C.Lutz and L. Abu-Lughod (Eds.), *Language and the Politics of Emotion* (p.69-91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Matsumoto, D. (1993). Ethnic Differences in Affect Intensity, Emotion Judgements, Display Rule Attitudes, and Self-Reported Emotional Expression in an American Sample. *Motivation and Emotion*, 17 (2), 107-123.
- McCarthy, E. D. (1989). Emotions are Social Things: an Essay in the Sociology of Emotions. In D. Franks and E.D. McCarthy (Eds.), *The Sociology of Emotions: Original Essays and Research Papers* (p. 51-72). Greenwich, Conn.: JAI Press.

- Mestrovic, S. (1997). *Postemotional Society*. London: Sage Publications.
- Meeuwisse, A. , Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R., Jacobsson, K. (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Molander, J. (2003). Hämd, vedergällning och straff. *SATS- Nordic Journal of Philosophy*. 4(2), 108-123.
- Pine, J. & Gilmore, J. H. (1999). *The Experience Economy. Work is Theatre and every Business a Stage*. Boston: Harvard Business School Press.
- Reddy, W. (2001). *The navigation of feeling: a framework for the history of emotions*. New York: Cambridge University Press.
- Repstad, P.(1999). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Rosaldo, M.Z. (1980). *Knowledge and Passion: Ilongot notions of Self and Social Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Safdar, S., Friedlmeier, W., Matsumoto, D., Hee Yoo, S., Kwantes, C., Kakai, H., Shigemasa, E. (2009). Variations of emotional display rules within and across cultures: A comparison between Canada, USA, and Japan. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 41(1), 1-10.
- Starrin, B., Larsson, G., Dahlgren, L. & Styrborn, S. (1991) *Från upptäckt till presentation. Om kvalitativ metod och teorigeniering på empirisk grund*. Lund.: Studentlitteratur.
- Starrin, B. & Svensson, P (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Stearns, P. N. (1994). *American Cool: Constructing a twentieth-century emotional style*. New York: New York University Press.
- Thoits, P. (1989). The Sociology of Emotions. *Annual Review of Sociology*, 15, 317-342.
- Thörn, H. (2006). *Anti-Apartheid and the Emergence of a Global Civil Society*. London and New York: Palgrave Macmillan Paperback edition 2009.
- Tsai, J.LY., Chentsova-Dutton, Freire-Bebeau, L. and Przymus, D.E (2002). Emotional Expression and Physiology in European Americans and Hmong Americans. *Emotion*, 2 (4), 380-397.
- Turner, B. (1993). *Citizenship and social theory.*, London: Sage.
- Wahlström, M. (2011). *The Making of Protest and Protest Policing: Negotiation, Knowledge, Space, and Narrative*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Wettergren, Å. ;Starrin B. ;Lindgren G.(2008). *Det sociala livets emotionella grunder*. Malmö: Liber.
- Wettergren, Å. (2010). Managing unlawful feelings: the emotional regime of the Swedish migrations board. *Int. J. Work Organisation and Emotion*, 3 (4), 400-419.

Wettergren, Å. (kommande). *Om emotioner.*, Malmö: Gleerups.

Wouters, C. (1992). On status competition and emotion management: the study of emotions as a new field. *Theory, Culture and Society*, 9 (1), 229-252.